

Wolność. Prekursorzy liberalizmu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Hobbes Thomas, *Lewiatan*, [w:], tłum. C. Znamierowski.
- Locke John, *Dwa traktaty o rządzie*, [w:], tłum. Z. Rau.
- Piotr Bartula, *Zagadka moralnej przemiany*, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/>.

Wolność. Prekursorzy liberalizmu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy zgadzasz się z myślą, że człowiek jest z natury wolny i prawo powinno gwarantować wolność wszystkim obywatelom? Czy uważasz, że prawo do wolności stanowi obok prawa do życia, nienaruszalności ciała oraz prawa własności jedno z trzech podstawowych praw człowieka? W takim razie potwierdzasz podstawowe założenia liberalizmu. Thomas Hobbes, Benedykt Spinoza, John Locke i Bernard Mandeville uznawani są za prekursorów liberalizmu. Nie nazywamy ich liberałami, ponieważ nie wypowiedali się na temat powszechności biernych i czynnych praw wyborczych, co jest podstawą demokracji. Uznawali jednak, że jednostka jest nadrzędna w stosunku do państwa i dbanie o prawa jednostki jest sensem istnienia władzy.

Twoje cele

- Poznasz podstawowe założenia liberalizmu i jego prekursorów.
- Wskażesz różnice między prekursorami liberalizmu a współczesnymi liberałami.
- Opiszysz, w jaki sposób poglądy prekursorów liberalizmu wpłynęły na kształtowanie się demokracji.

Przeczytaj

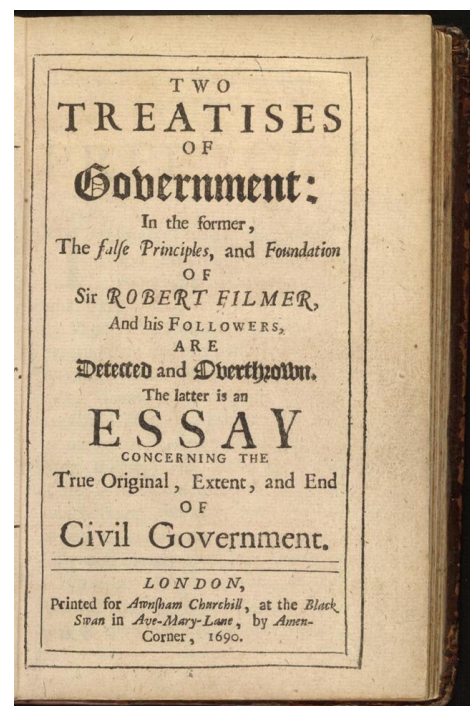
Najważniejszymi prekursorami **liberalizmu** w nowożytności byli **Thomas Hobbes, Benedykt Spinoza, John Locke i Bernard Mandeville**. U wszystkich tych myślicieli znajdujemy twierdzenie, że człowiek jest z natury wolny i że najlepszy jest taki układ stosunków społecznych, który wszystkim obywatelom gwarantuje wolność w największym możliwym stopniu. Uogólniając, można powiedzieć, że według nowożytnych prekursorów liberalizmu urząd sprawiedliwy nie uprzywilejowuje w kwestii wolności żadnej grupy społecznej: prawo ma gwarantować wolność wszystkim obywatelom w równej mierze. Jak ujmuje to Locke:

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

Naturalna wolność człowieka sprowadza się do bycia wolnym od jakiegokolwiek nadrzędnej władzy na ziemi i niepodlegania w zasadach swego postępowania woli bądź władzy ustawodawczej żadnego człowieka, a tylko prawu natury. Wolność człowieka w społeczeństwie sprowadza się do niepodlegania żadnej innej władzy ustawodawczej, a tylko tej powołanej na mocy zgody we wspólnocie, ani też panowania czyjejkolwiek woli, ani ograniczeniom jakiegokolwiek prawa innego niż to, które uchwalili **legislatywa** zgodnie z pokładanym w niej zaufaniem.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, [w:] , tłum. Z. Rau.

Dwa traktaty o rządzie Johna Locke'a, strona tytułowa wydania z 1690 r.

Źródło: John Locke, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Locke dowodzi, że prawo do wolności (tj. niepodległego obcej woli działania) stanowi obok prawa do życia, nienaruszalności ciała oraz prawa własności jedno z trzech podstawowych praw człowieka.

Źródło: *Pomnik Wolności*, Pixabay, domena publiczna.

Locke, podobnie jak Spinoza twierdzi, że wolność ma charakter **moralny**, tzn. jest nie tylko przywilejem, lecz także powinnością – jesteśmy wolni nie po to, żeby żyć wedle własnego upodobania, ale po to, żeby realizować nasze zobowiązania wobec Istoty Najwyższej – Boga.

W myśli prekursorów liberalizmu jednostka ludzka jest nadrzędna w stosunku do państwa. Oznacza to, że sensem istnienia państwa jest dbanie o interesy każdego człowieka – jeżeli państwo tego nie realizuje, to traci rację bytu. Władzę państwową uprawomocnia (legitymizuje) wola obywateli, którzy ustanawiają wspólnotę państwową w celu ochrony swych praw. Hobbes twierdzi, że do powstania władzy prowadzą dwie drogi:

☞ **Thomas Hobbes**

Lewiatan

Jedna to siła przyrodzona; na przykład wówczas, gdy człowiek podporządkowuje swoje dzieci sobie i swemu kierownictwu, przez to, że może je unicestwić, gdyby się oparły; albo wówczas, gdy człowiek w wojnie podporządkowuje swej woli nieprzyjaciół, darując im życie

pod tym warunkiem. Drugą drogą wówczas, gdy ludzie zgadzają się między sobą podporządkować się dobrowolnie jakiemuś człowiekowi czy zgromadzeniu, ufając, że będzie ich bronił przed wszystkimi innymi.

Źródło: Thomas Hobbes, *Lewiatan*, [w:], tłum. C. Znamierowski.

Tylko ta druga droga jest zdaniem prekursorów liberalizmu właściwa. Nazywamy ich prekursorami liberalizmu, a nie liberałami w pełnym tego słowa znaczeniu, bo nie ujmują jeszcze wolności w jej aspekcie politycznym, tj. nie mówią o czynnym i biernym prawie wyborczym. Celem i sensem istnienia władzy jest, ich zdaniem, zapewnienie obywatelom wolności – nieważne jednak, kto wykonuje tak rozumianą władzę, nie musi mieć ona charakteru demokratycznego. Liberałowie są natomiast zdecydowanymi zwolennikami **demokracji**, a więc ustroju, w którym wszyscy obywatele mają jednakowe uprawnienia polityczne i jednakowy dostęp do władzy (mogą wybierać jej przedstawicieli lub sami być wybierani i ją sprawować).

Okładka *Lewiatana*, wydanie z 1651 r.

Źródło: Thomas Hobbes, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

demokracja

(gr. *dēmos* – lud, *krátos* – władza), rządy ludu, ubogich, rząd większości

legislatywa

(łac. *lex, legis* – prawo, *latio* – przyniesienie), zgodnie z koncepcją podziału władz jest to jedna z 3 władz obok egzekutywy i władzy sądowniczej; także nazwa nadawana parlamentowi (np. we Francji) w przeciwieństwie do egzekutywy władzy wykonawczej rządu

liberalizm

(łac. *liberalis* – dotyczący wolności), koncepcja teoretyczna i postawa światopoglądowa oparta na indywidualistycznej koncepcji człowieka i społeczeństwa, głosząca, że wolność i nieskrępowana przymusem polityczną działalność jednostek mają wartość nadrzędną i są najpewniejszym źródłem postępu we wszystkich sferach życia zbiorowego

moralność

(łac. *moralis* – dotyczący obyczajów), ogół ocen i norm moralnych przyjętych w danej zbiorowości społecznej (zbiorowości, klasie lub grupie społecznej, środowisku) w określonej epoce

Film edukacyjny

Polecenie 1

Jakie założenia znajdziemy u podstaw liberalizmu? Co jest wspólnego dla prekursorów tej doktryny?

Okiem eksperta

Sprawdź, co na temat wolności powiedziała ekspertka.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DHehckQjT>

Film edukacyjny. Co to jest liberalizm?

Wykłada dr Karolina Wigura-Kuisz

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Co to jest liberalizm?*

Polecenie 2

Co oznacza stwierdzenie, że „jednostka ludzka jest nadrzędna w stosunku do państwa”?

Ćwiczenie 1

Które z wymienionych czynników sprawiają, że twierdzenie Locke'a, że człowiek „rodzi się wolnym” należy uznać za nieprawdziwe?

zależność od znaczących innych

choroby i katastrofy naturalne

stan i role społeczne

ograniczenie środków materialnych

ucieczka od stanu natury

Ćwiczenie 2

Które z poniższych twierdzeń są prawdziwe, a które fałszywe?

	prawda	fałsz
Liberalizm ma na celu fizyczne i psychiczne wyzwolenie człowieka od zasad wpływowej grupy rządzącej.	☐	☐
Każde działanie wspólnotowe, mające na celu zmianę sytuacji, jest przejawem liberalizmu politycznego.	☐	☐
Liberalizm ma na celu kształtowanie określonych postaw moralnych.	☐	☐
John Locke ukuł twierdzenie, że wolność jednego człowieka kończy się tam, gdzie zaczyna się wolność drugiej osoby.	☐	☐
Jednostka powinna mieć wpływ na polityczną rzeczywistość.	☐	☐
Przejawem liberalizmu jest zarówno wolność negatywna, jak i pozytywna.	☐	☐

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka, a następnie odpowiedz na pytanie, co opisane przez Piotra Bartulę sytuacje mają wspólnego z pojęciem wolności.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1ET5g5jk>

Piotr Bartula

Zagadka moralnej przemiany

Optymistyczne założenie

Na użytek obranego tematu przyjmuję względnie optymistyczne założenie, że człowiek ulega niekiedy demoralizacji, ale równie często moralnej naprawie. Odrzucam tym samym koncepcję mechanicznej pomarańczy jako jedyne sposoby wymuszania społecznie pożądanej przemiany, zakładającą, że włóczędzy, złodzieje, alkoholicy, prostytutki są umysłowo, społecznie i moralnie bezwartościowi, biologicznie zdegenerowani, bandyci zaś to urodzeni i notoryczni przestępcy o złej chemii mózgu.

Przeciwnie: ich przykłady dowodzą, że natura ludzka bywa nieprzewidywalna i okrutna, a nienawiść wiodąca do zła i zbrodni jest objawem ludzkiej wolności. Jednak nawet najwięksi nienawistnicy, złośliwcy, zawistnicy są nie tylko wściekłymi biesami o złej chemii mózgu, lecz zarazem ludźmi ze stłumionymi uczuciami, niekiedy niezwykłymi osobowościami, godnymi bohaterów Szekspira. Są też estetycznie, moralnie i poznawczo fascynujący, ich poczynania pozwalają bowiem wejrzeć w głąb ludzkiej tożsamości i dowiedzieć się, co motywuje człowieka do makabrycznych czynów.

Nie jest łatwo uwierzyć w filozoficzną opinię o zawsze możliwej konwersji człowieka na dobro. W jej myśl nie byłiby całkiem źli znani kandydaci do „Nobla nienawiści”: ani terrorysta Carlos, ani ciepiący na niespełnienie marzenia o społecznym awansie Charles Manson, ani absolwent Sorbony – Pol Pot, ani Klaus Barbie, znany jako rzeźnik z

Lyonu, ani tym bardziej urzędnik niemiecki z okresu drugiej wojny światowej, Adolf Eichmann. Zdolny do nawrócenia byłby też bohater walki (z dziećmi) o lepszy świat, Anders Breivik.

Tylko takie idealistyczne założenie tłumaczy sens terminu „zagadka”, zaproponowanego w tytule artykułu. Nie ma bowiem w gruncie rzeczy żadnych rozumnych argumentów na rzecz moralnej przemiany ludzi formowanych przez uczucie trwałej nienawiści. Biorąc pod uwagę mijające dni i noce uzależnienia od niszczącego wszystko uczucia, nie ma żadnych rozumnych przesłanek, że przyszłe dni będą inne, lepsze. Każdy kolejny dzień, doba, tydzień, miesiąc to prawdopodobieństwo zmniejsza... zbliża do zera. Możliwość moralnej przemiany człowieka opiera się zatem na paradoksalnym zaleceniu: nie masz żadnych szans, aby stać się lepszym, ale i te należy wykorzystać.

Pouczający przykład Karli Tucker

Wolna i zarazem dobra wola jest więc cudem w granicach nieuchronności i determinizmu. Trzymając się tych „cudownych” kategorii moralnych, podam jeden, dosyć problematyczny, ale pouczający przykład, ilustrujący problemy wokół dylematu moralnej przemiany człowieka. Głośny był swego czasu przypadek Karli Tucker, która – będąc w stanie silnego wzburzenia – zabiła czekanem dwie osoby w celu zdobycia motocykla. Czternaście lat od popełnienia zbrodni (w roku 1998) wykonano na niej wyrok śmierci orzeczony w Teksasie.

O ile mi wiadomo, młoda Karla Tucker była osobą pozostającą w licznych konfliktach z otoczeniem. W szkole lubiła się bić i była bita, źle reagowała na alkohol i narkotyki, chociaż nie była nieodwracalną narkomanką. Przed zabójstwem zażywała jakieś środki psychoaktywne, nie tracąc jednak w opinii biegłych psychologów poczytalności. Nie wykluczono, że do przestępczego czynu popchnęła ją utrata sensu życia po wykryciu zdrady kochanka. Byłaby to może nienawiść przeniesiona na wszystkie „szowinistyczne męskie świny” – reprezentantów niewiernego kochanka. Skoro jego nie ma, to ci, których zaatakowała, ponieśli odpowiedzialność.

W trakcie czternastu lat procesu, badań psychologicznych i apelacji, które wynikały z jej trwałej i niezmiennej woli życia, Karla Tucker przechodziła liczne korzystne metamorfozy. Odbyło się to bez większej pomocy psychoterapeutycznej; wystarczyło, że w hierarchii więziennej wspólnoty zdobyła pozycję, szacunek i przyjaciół. Nie można wykluczyć, że jej socjalna przemiana nastąpiła wskutek odnalezienia odpowiedniej grupy społecznej, w której czuła się na swoim miejscu.

Sęk w tym, że była to wspólnota więźniów. Nie można wykluczyć, że dla niektórych osób właściwą grupą są właśnie więźniowie, tak jak dla innych są to kibice, a dla zgromadzonych na konferencji o nienawiści – kulturalni naukowcy. Wielu jednak ludzi być może całe życie spędzi na poszukiwaniu właściwej dla siebie wspólnoty, nigdy jej nie znajdując. Jedni sobie z tym radzą lepiej, inni gorzej.

Źródło: Źródło: Piotr Bartula, Zagadka moralnej przemiany, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/>, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Zastanów się i sformułuj odpowiedź pisemną na temat: jakie konsekwencje dla społeczeństwa może mieć poczucie wolności jednostek?

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Wolność. Prekursorzy liberalizmu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

5. Empiryzm brytyjski. Uczeń:

2) przedstawia poglądy Johna Locke'a z zakresu epistemologii i filozofii polityki;

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);

3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje podstawowe założenia liberalizmu;
- wskazuje różnice między prekursorami liberalizmu a współczesnymi liberałami;
- opisuje, w jaki sposób poglądy prekursorów liberalizmu wpłynęły na kształtowanie się demokracji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji. Prosi wybranego ucznia o przeczytanie pytania znajdującego się we wprowadzeniu do e-materiału: *Czy zgadzasz się z myślą, że człowiek jest z natury wolny i prawo powinno gwarantować wolność wszystkim obywatelom?* i rozpoczęcie dyskusji na podstawie przeczytanego przed lekcją tekstu. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film edukacyjny”, a następnie odczytuje polecenie: *Co oznacza stwierdzenie, że „jednostka ludzka jest nadrzędna w stosunku do państwa”?* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.**Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film edukacyjny”, a następnie odczytuje polecenie: *Co oznacza stwierdzenie, że „jednostka ludzka jest nadrzędna w stosunku do państwa”?* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy. Następnie uczniowie rozwiązują ćwiczenia dołączone do filmu.
3. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Audiobook”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
4. Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Obserwuj debatę publiczną w Polsce przed kilka dni z rzędu. Wybierz i opisz jeden przykład z mediów, który może być ilustracją do wybranego przez ciebie pojęcia lub problemu z dzisiejszej lekcji.

Materiały pomocnicze:

- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.

